

УДК 37.013.43.379.85+392.72-057.4

**ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ ТА  
ГОСТИННОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

**М.М.Чорна**

*У статті розглянуто особливості формування загальної культури майбутніх фахівців сфери туризму та гостинності. Висвітлено основні аспекти розвитку загальнокультурної компетентності, що є результатом загальнокультурної підготовки на сучасному етапі розвитку освіти. Акцентовано на необхідності розвитку інтелігентності та широкого спектру комунікативних компетенцій фахівця сфери туризму і гостинності.*

**Ключові слова:** загальна культура, загальнокультурна компетентність, загальнокультурна підготовка.

**GENERAL FORMATION OF CULTURE OF FUTURE PROFESSIONALS OF TOURISM AND  
HOSPITALITY IN THE CURRENT DEVELOPMENT OF EDUCATION**

**M.M.Chorna**

*Summary. The article deals with the peculiarities of formation of the general culture of future specialists of tourism and hospitality industry. The basic aspects of the general cultural competence development as a result of the general cultural*

training at the present-day stage of education are studied.

The general culture of a specialist is often the identity card of the country. Therefore, a qualified manager of tourism and hospitality industry must possess a high level of general culture, which will provide his normal professional activity in terms of the present-day information society.

The general culture of a human being is an entity comprising: a) an internal culture defined by the personal operational and interactive features of the personality brought up in family and by education system; b) erudition as a mastered totality of knowledge that is characterized by systematic character, breadth, depth and comprehensiveness.

**Keywords:** general culture, general cultural competence, general cultural training.

У сучасних соціально-економічних умовах, в яких відбувається автоматизація та інформатизація усіх галузей людської діяльності, виникають нові вимоги до підготовки фахівців. Підвищення якості освіти є однією із актуальних проблем для України.

Основна увага сьогодні звертається на розвиток базових цінностей особистості, від яких залежить успішність життя в майбутньому: досягнення успіху, вибір власного напрямку самореалізації в житті, розуміння себе й власного внутрішнього світу, глибокі особистісні стосунки. Вивчення ціннісних орієнтацій студентів та рівня їхнього морального розвитку дозволило з'ясувати характер та глибину їхнього розуміння й ставлення до загальнолюдської ціннісної культурної спадщини.

Сучасні фахівці сфери туризму та гостинності мають володіти усіма надбаннями світової культури й загальнолюдськими цінностями. Відтак, *загальна культура* спеціаліста часто стає оцінкою країни загалом, отже, кваліфікований менеджер сфери туризму та гостинності повинен мати високий рівень загальної культури, що забезпечить його повноцінну фахову діяльність в умовах сучасного інформаційного суспільства.

**Мета статті** - розглянути особливості формування загальної культури майбутніх фахівців сфери туризму та гостинності, з'ясувати основні аспекти розвитку загальнокультурної компетентності, що є результатом загальнокультурної підготовки на сучасному етапі розвитку освіти.

**Основний виклад матеріалу.** Загальнокультурну підготовку майбутніх фахівців зумовлюють сучасні процеси гуманізації та гуманітаризації освіти.

Гуманізація вищої освіти – поняття багатовимірне. Воно охоплює зміст, способи здобування освіти, її кінцеву мету. У державних нормативних освітянських документах зазначено: «Гуманізація освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини й довколишнього середовища, суспільства й природи» [4].

Отже, гуманізація освіти – це шлях формування гуманних рис особистості в процесі навчання й виховання.

Таким чином, гуманізація освіти фахівця сфери туризму та гостинності має охоплювати уявлення про культуру інших народів, передбачати належне знання іноземних мов, виховувати усвідомлення життєво важливих цінностей, формувати причетність до духовної спадщини людства. Детермінантою загальної концепції гуманізації туристичної освіти є реалізація потреби особистості в інтелектуальному, культурному й моральному розвитку [9, с. 15-16].

Аналіз навчальних програм предметів гуманітарного циклу для підготовки фахівців сфери туризму та гостинності дозволив нам дійти висновку про те, що навчально-виховний процес у виші має широкі виховні можливості для формування загальнокультурної компетентності.

Поняття компетентності розглядали на різних рівнях і в різних ракурсах вітчизняні й зарубіжні науковці. Серед них: В.Болотов, В.Сериков, А.Василук, Т.Єжова, І.Зимня, І.Зязюн, В.Ковальчук, Н.Копилова, К.Корсак, Н.Кузьміна, О.Локшина, А.Маркова, О.Овчарук, О.Пометун, І.Тараненко, А.Михайличенко, І.Чемерис, Е.Шорт та ін.

Дослідження російської дослідниці І. Зимньої показує, що всі компетентності можна об'єднати в три основні групи: 1) *компетентності*, що належать до особистості як до суб'єкта життєдіяльності (збереження здоров'я, ціннісно-сміслового зорієнтованість у світі, розширення знань); 2) *компетентності*, що належать до взаємодії людини з іншими (розв'язання конфліктів, співпраця, толерантність, спілкування); 3) *компетентності*, що належать до діяльності людини й виявляються в усіх її типах та формах [5]. Саме цей підхід науковця в контексті дослідження процесу формування загальнокультурної компетентності враховує всі складники культури особистості.

До проблеми формування в майбутніх фахівців *загальнокультурної компетентності* зверталися як зарубіжні (Дж.Равен, Р.Уайт), так і вітчизняні педагоги (В.Бенін, І.Бургун, В.Лозова, А.Троцько, О.Пометун). Аналіз їхніх досліджень нашою наукою виводить висновки, що загальнокультурна компетентність стосується розвитку культури особистості та суспільства в усіх її аспектах. Вона, насамперед, передбачає вміння: аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної та світової науки й культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства; застосовувати

засоби й технології інтеркультурної взаємодії; користуватися рідною мовою та іноземними мовами, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури; використовувати рідну й іноземні мови в активній взаємодії; спрямовувати самовиховання на єдність індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей; реалізовувати моделі толерантної поведінки в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами й країнами [10, с.325].

Одним із важливих понять, потрібних для осмислення змісту загальнокультурної компетентності фахівця є "загальна культура особистості". У дослідженнях Т.Браже *загальну культуру* особистості визначено як "рівень розвитку й реалізації сутнісних сил людини", а загальну культуру вчителя – як "сукупність компетенцій, пов'язаних із здатністю брати на себе відповідальність, брати участь у спільному ухваленні рішень; компетенцій, що стосуються життя в полікультурному суспільстві (розуміння відмінностей між представниками різних культур, мов й релігій, шанобливе ставлення до чужих традицій та ін.)" [3]. Таке тлумачення загальної культури має відношення не лише до вчителя, а й до будь-якого іншого фахівця, у т.ч. фахівця сфери туризму та гостинності.

І. Зимня широко тлумачить означене поняття: «Загальна культура людини є єдине ціле, що включає: а) внутрішню культуру, яка визначається власне особистісними, діяльними та інтерактивними особливостями людини, вихованими в сім'ї та системою освіти; б) освіченість як освоєну сукупність знань, що характеризується системністю, широтою, всебічністю й глибиною» [6].

Загальна культура – це найважливіший засіб духовного розвитку особистості, завдання якого – навчити бачити прекрасне в людських стосунках, духовне благородство, доброту та щирість, на основі цього здійснювати самовдосконалення. Важливим є емоційно-естетичне бачення довколишнього світу, тобто здатності чутливо пізнавати світ розумом і серцем.

Слід відзначити, що освіта є механізмом трансляції загальної культури у сучасне суспільство. Саме вища освіта створює нову культуру в освічених людях, які відповідають своїми знаннями, уміннями й переконаннями перспективним ідеалам, встановленим творами мистецтва.

Дослідження показали, що засвоєння загальної культури сприяє виникненню якостей інтелігентності. З психологічного погляду інтелігентність (лат. *intellegens* - розуміючий, мислячий) – це система особистісних властивостей індивіда, притаманних (згідно із соціальними очікуваннями) найкращим представникам суспільства, які зайняті розумовою працею і є носіями культури. До інтелігентних належать такі риси, як: загострене почуття соціальної справедливості; повага до надбань національної і світової культури; підпорядкованість велінню сумління, а не зовнішнім ситуативним вимогам; тактовність і особиста порядність; здатність співпереживати; світоглядна визначеність і глибина розуміння, якій притаманні терпимість до особистої думки інших людей [15].

«Інтелігенція (лат. *intelligentia* – розуміння, пізнавальна сила, знання; від *intelligens* – розумний, знаючий, мислячий, розуміючий) – у сучасному загальноприйнятому (буденному) поданні – суспільний прошарок освічених людей, що професійно займаються складною розумовою (переважно інтелектуальною) працею. Генетично поняття інтелігенції є чисто культурологічним і означає насамперед: коло людей культури, тобто тих, чіми знаннями й зусиллями створюються й підтримуються цінності, норми й традиції культури» [8, с. 254-263].

Інтелігентність – це особлива внутрішня якість особистості, «всезагальна якість людини, пов'язана з моральністю, духовністю, піднесеністю особистості». Вона «передбачає наявність певних етичних принципів і суворе їх дотримання, незалежно від зовнішніх обставин» [7, с. 16].

Як стверджує О.С. Белякова, інтелігентність – це результат дії загальної культури, якість, яку може виховати в собі особистість.

Отже, загальна культура не успадковується особистістю, а формується в процесі виховання та освіти, охоплюючи етичні, загальноосвітні, релігійні та інші знання, якими повинні володіти майбутні фахівці.

Важливого значення на сучасному етапі розвитку освіти набуває *загальнокультурна підготовка* фахівця, під час якої відбувається формування гуманності особистості як основи її всебічного розвитку.

Особливе місце в загальнокультурній підготовці молоді до життя та діяльності в суспільстві займають навчальні дисципліни, орієнтовані головним чином на формування організаційно-діяльнісних умінь, мають величезний потенціал для всебічного розвитку особистості.

Організаційно-діяльнісні уміння (їх досліджують Ю.Бабанський, С.Бондар, Н.Лощкарьова, В.Паламарчук, О.Савченко, Н.Тализіна) – це уміння визначати цілі діяльності, планувати, організовувати, здійснювати, відрефлексовувати й оцінювати її тощо. Вони забезпечують спроможність керувати своєю діяльністю: осмислювати сутність посталої проблеми; формулювати цілі діяльності; організовувати (визначати необхідні засоби, умови тощо) і здійснювати її; проводити рефлексію й оцінювання досягнутого результату, своїх почуттів (себе як суб'єкта).

У процесі вивчення вищезгаданих дисциплін студенти оволодівають знаннями моделей спілкування, культурних стереотипів, ціннісних орієнтирів, образів і символів культури. Вони мають значний

педагогічний потенціал у формуванні загальнокультурної компетентності, оскільки їх зміст має інтегрований характер, поєднує загальнокультурне й спеціальне знання. Знання мови – це не лише показник культурного розвитку особистості, але й умова її успішної діяльності в різних сферах виробничого й суспільного життя. Досягти високого рівня сформованості загальної культури фахівця можна, досягнувши високого рівня володіння рідною та іноземною мовами.

Особливої значущості ця проблема набуває стосовно майбутніх фахівців сфери туризму та гостинності, де одним з найважливіших чинників формування загальнокультурної компетентності є вивчення взаємодії і взаємовпливу різних культур, що сприяє підвищенню професійної іншомовної підготовки студентів.

Так, на думку Н.Ботвіної, “для глибинного пізнання народу необхідно знання його мови. У цьому випадку мова виконує функцію зв’язку між народами...за допомогою мови відбувається “переливання” духовних цінностей, транспортування їх іншими мовами, завдяки чому наша духовність стає органічною частиною духовності інших народів, а існування нашого народу стає з маловідомого у світі факту невід’ємним чинником світової цивілізації” [2, с. 10].

Робота фахівця туризму та гостинності потребує ефективного обміну інформацією, який здійснюється в процесі *комунікацій*. Комунікації – це складні процеси, що охоплюють кілька взаємозалежних етапів, кожен з яких є важливим для розуміння адресатом суті надісланого йому повідомлення [12, с.121]. Існують правила передавання інформації, без дотримання яких зміст її може бути спотворено чи навіть утрачено. Метою комунікації виступає розуміння та осмислення переданої інформації. Для успішної реалізації мети в процесі комунікації повинні бути задіяні комунікативно компетентні учасники. Зазначимо, що *комунікативна компетенція* – це здатність розв’язувати засобами мови актуальні при її вивченні завдання спілкування в побуті, навчанні, виробничій сфері, культурному житті тощо; вміння користуватися фактами мови та мовлення для реалізації цілей спілкування. Володіти комунікативною компетенцією означає в умовах прямого чи опосередкованого контакту успішно розв’язувати задачі взаєморозуміння й взаємодії з носіями іноземної мови, якої навчають відповідно до норм та традицій культури цієї мови [14, с. 109]. В основі формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців сфери туризму та гостинності лежить мовленнєва діяльність, що постає одночасно метою, змістом, формою і засобом навчання. Вона має певну структуру, до якої входять наступні категорії усномовленнєвого спілкування: ситуація, роль, позиція, спільнота, вид і сфера комунікації. Ці категорії залежать одна від одної і лише ситуація являється такою категорією, від якої залежать характер ролей, позицій, спільноти, виду і сфери комунікації.

В основі комунікативної ситуації постає проблема, що відображається в комунікативному завданні, яке дає змогу ефективно скерувати мовленнєву поведінку студентів для досягнення мети спілкування. Тому актуальними залишаються створення на заняттях іноземної мови таких умов та постановки таких комунікативних завдань, які б заохочували молодих людей до свідомого засвоєння знань і творчого застосування набутих умінь та навичок, що є можливим лише при моделюванні проблемних ситуацій у навчанні.

Продуктивна мовленнєва комунікація майбутніх фахівців передбачає розвиток низки спеціальних здібностей:

- 1) соціально-перцептивних (розуміти внутрішній стан партнера через сприйняття його зовнішньої поведінки, вигляду);
- 2) здібності до ідентифікації (здатність поставити себе на місце іншої людини й передбачити її можливу реакцію);
- 3) саморегуляції, вольового впливу, навіювання, керування своїм психічним станом у спілкуванні) [13, с.161].

Зауважимо, що без цих здібностей не реалізується головна мета комунікації – обмін інформацією різного роду.

У процесі загальнокультурної підготовки формується світоглядна концепція спеціаліста, закладаються основи різних типів мислення (фахового, економічного, логіко-інформаційного), накопичуються знання, виробляються навички та вміння. Світоглядна концепція базується на принципах гуманізму, загальнолюдської моралі, поваги до людей, передбачає поєднання ціннісної орієнтації людини відкритого суспільства з патріотизмом. Так, Т. Сокол стверджує, що «обов’язковою вимогою до фахівців сфери туризму та гостинності є висока особиста культура, знання історії й культури свого народу, засвоєння досягнень світової цивілізації, бездоганне володіння рідною мовою та вміння вільно розмовляти не менш як двома іноземними мовами в межах професійного спілкування» [11, с. 124].

Отже, потребу формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців зумовлено наступними факторами: розвитком міжнародних зв’язків у всіх галузях діяльності, що вимагає розуміння культур різних народів, їхніх національних традицій, глобалізацією суспільного життя; потребою підвищення конкурентоспроможності фахівців шляхом оволодіння кількома іноземними мовами;

абсолютною орієнтацією на фундаментальні цінності світової культури в поєднанні із збереженням національної самобутності, у зв'язку з інтеграцією України в світовий освітянський простір, приєднанням до Болонського процесу.

Урахування усіх вищезгаданих факторів успішного формування загально-культурної компетентності може сприяти більш швидкому та якісному формуванню загальної культури студентів.

Отже, загальна культура є однією з визначальних складових культури фахівців сфери туризму та гостинності. Формування й розвиток загальної культури – це складний процес, успіх якого залежить від готовності жити за законами культури.

### Література

1. Белякова О.С. Загальна культура та інтелігентність особистості на сучасному етапі розвитку освіти / О.С. Белякова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2012. – №36.
2. Ботвина Н. В. Культура и гуманизм. / Н.В. Ботвина. – М.: Наука, 1991. – 192 с.
3. Браже Т.Г. Из опыта развития общей культуры учителя / Т. Г. Браже // Педагогика. – 1993. – №2. – С. 70-75.
4. Державна національна програма "Освіта (Україна ХХІ століття)". - К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
6. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И.А. Зимняя. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bestreferat.ru/referat-76663.html>
7. Ісаченко В. В. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх викладачів вищої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Вікторія Володимирівна Ісаченко. Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 23 с.
8. Культурология. XX век. Энциклопедия. Т.1. – СПб. : Университетская книга; ООО «Алетейя», 1998. – 447 с.
9. Лук'янова Л.Г. Освіта в туризмі: Навч.-метод. посіб./ Л.Г. Лук'янова. – К. : Вища школа, 2008. – 719 с.
10. Мойсеюк Н.С. Педагогіка [Текст]: навч. посібник / Н. С.Мойсеюк. – К., 2003. – 615 с.
11. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: Підручник / За заг. ред. В.Ф.Орлова. – К.: Грамота, 2006. – 264 с.
12. Стадник В.В., Йохна М.А. Менеджмент: Підручник / В.В.Стадник, М.А.Йохна. Вид. 2-ге. – К.: Академвидав, 2007. – 472 с.
13. Філоненко М.М. Психологія спілкування. Підручник / М.М.Філоненко.- К.: Центр учбової літератури, 2008.– 224 с.
14. Щукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / А.Н. Щукин. – М.: Астрель: АСТ: Хранитель, 2007. – 746 с.
15. <http://psychologiya.org.ua>